

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ИСТОРИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ“

Дисциплина: Християно-мюсюлмански отношения

**Българските мъченици и
християно-мохамеданските отношения в
турското робство**

Семестриална работа

Изготвил:

Васил Дечков

Фак. № 2109

Курс: IV Редовен

Богословие

Преподавател:

доц. д-р Венцислав Каравълчев

СОФИЯ, 2024 г.

I. Увод – общи сведения за християно-мохамеданските отношения в турското робство

Турското робство¹ е най-печалното и мрачно време в българската старина. Оказаната съпротива срещу османския завоевател от страна на последния български (търновски) цар Иван Шишман около Софийско поле, самоковските и ихтиманските клисури², била съкрушена. Златовенчаният лъв на България бил повален – българската държавност и църква били унищожени. Земите на старото българско царство, както и целия Балкански полуостров (освен Босна) влезли в един общ ръководен окръг (*беглербег*) – по турски *Румили*³ или по български Румелия. В Османската империя мохамеданите били облагодетелстваната прослойка, а християните (*раята*) били всестранно потискани – нямали право да строят църкви, камбаните били иззети, ограничени били дори в облеклото. Чак до края на робството било твърде често отвлечането на християнки-девойки за турските хареми⁴. Обезпечението на живота и собствеността на българите зависело от произвола на областния паша, т.е. от поробителя⁵. На подчиненото християнско (и в частност българско) население били възлагани всевъзможни данъци: личен данък (*харача*), десятък от всички произведения, данък върху добитъка, чокойщина (*кулук*) на спахиите, данъци в полза на пашите и санджакбеговете⁶. Най-страшен обаче бил кръвният данък, съгласно който на всеки пет години се избирали

---

¹ Думата „*робство*“ в българския език не означава състоянието на чернокожите в САЩ до средата на 19. в. „Робство“ в традиционния български смисъл означава народ в силно угнетено положение, подчинен на друг народ. Това се наблюдава в старите български летописи, превода на Библията и църковни паметници, където се говори за египетско робство над евреите, гръцко робство над българите (Борилов синодик – 13. век). Всъщност думата „роб“ или „раб“ има приблизително значение „слуга“ и е сродна с „работа“. Думата „иго“ пък означава „ярем“ и е синоним на „робство“.

² вж Иречек, К. *История на българите*, София: Издателство „КОРЕНИ“, 1999, с. 358.

³ изопачено от *Романия*, т.е. *Византия*.

⁴ Иречек, К. *пос. съч.*, с. 429.

⁵ Венелин, Ю. *Древните и сегашните българи и отношението им към русите*. Критично историческо изследване, т. 1, София: Издателство „ГУТА-Н“, 2020, с. 11.

⁶ В големи подробности са описани средствата, данъците, правните отношения на християните към мохамеданите в „Канун-намѐ“ (законникът) на Румелия, вж. Иречек, К. *пос. съч.*, с. 429.

най-добрите 10–12-годишни момчета за еничарската войска⁷. Българите вдигали редица въстания против кръвния данък. Свидетелството на християните не било меродавно в съда, а смъртната присъда над тях била обичай⁸. Липсата на собствена църква, а и широкото разпространение на симонията в самата Цариградска патриаршия, довели до богословско невежество и духовен упадък. Докато турците били предимно военни и дворяни, българите съставлявали занаятчийското и земеделско съсловие – занимавали се със зърнопроизводство, винарство, градинарство, скотовъдство (овцевъдство)⁹.

Българите били най-многочисленият народ в европейските владения на Османската империя¹⁰. Руският етнограф Ю. Венелин възкликва: „Ако тоя народ не бе претърпял значителни загуби от дълготрайното желязно иго, от убийствената политика на портата и от чумата; ако тоя народ останеше и досега господстващ във всички земи, обитавани от него, то вероятно може да се предположи, че сега би могъл да бъде тъй многоброен, тъй колосален, колкото е и руският“¹¹. И наистина има сведения за широкото разпространение на българите, чиито народностни предели по времето на робството постепенно се свивали. Представителят на британското посолство Давид Ъркхарт привежда известие от стар турски ръкопис на арабски за **българи в Тесалия** (източната половина на дн. Средна Гърция). Ок. 1423 г. живеещите в околностите на гр. Лариса (Южна Тесалия) българи опустошавали страната и начело със своя княз сполучили да превземат града. Гърците извикали на помощ сподвижника на султан Мурад II – Турхан-бей, който с 5000 турци превзел крепостта. Българите избягали, а князът им се оттегил в *Метеора* (Северна Тесалия), *където*

---

⁷ Иречек, К. *пос. съч.*, с. 429.

⁸ Пак там.

⁹ Венелин, Ю., *пос. съч.*, с. 11

¹⁰ Пак там.

¹¹ Венелин, Ю. *Избрани съчинения*. Подреди и преведе: Петър Динековъ, Пловдив: Книгоиздателство „Отецъ Паисий“, 1938, с. 36.

основал един от манастирите¹². Тогава, по всяка вероятност, станало така тихото окончателно завладяване на Тесалия от османците. Турхан-бей основал значимия град Търново (Tournovo, дн. Τύρναβος), който се ползвал с големи предимства като освобождаване от ангария и частично от данъци, забрана за влизане на турски паши и войски, и пр¹³. Името свидетелства, че градът е бил създаден на мястото на по-старо българско селище. За присъствието на българско население в Тесалия говорят и много топоними като: Βελίτσα (Белица), Βιστρίτσα (Бистрица), Βοϊβόδα (Войвода), Βουλγára (Вулгара), Горίτσα (Горица), Ζαγυρά (Загора) и др¹⁴. Подобно е положението и в Епир, който в летописа на Готфрид Малатера (XI в.) е наричан „българска земя“, жителите му – „българи“, а Арта – „български град“¹⁵.

II. Българските мъченици от североизточния край. Поголовното помохамеданчване и кланета.

Българската земя е пропита с кръвта на множество мъченици за Христовата вяра от българския род. Прочути примери са светите софийски мъченици Георги, Георги Нови, Георги Най-нови, св. Никола Софийски, св. Злата Мъгленска, св. Игнатий Старозагорски, прпмчк Онуфрий Габровски, свщмчк Дамаскин Габровски, прпмчк Яков Костурски, свщмчк Висарион Смолянски, св. Димитър Сливенски, св. Райко-Йоан Шуменски, св. Йоан Български, св. Христо Българин, св. Ангел Българин, св. Лазар Българин. Невъзможно е да бъдат изброени всички мъченици от турското иго. В настоящата работа ще спрем вниманието си на българските мъченици от североизточния край.

Известни са множества български мъченици за християнската вяра от Североизточна България. По време на разгърнатото помохамеданчване на

---

¹² Urquhart, D. *The Spirit of the East*. in two volumes. 2nd edition. London: Henry Colburn, Publisher, 1839, p. 319–320.

¹³ Пак там, с. 320–321.

¹⁴ Vasmer, M., *Die Slaven* [Bulgaren - б.м.] in *Griechenland*. Berlin 1941, Leipzig 1970.

¹⁵ Дринов, М. *Заселение Балканского полуострова славянами* [Электронный ресурс], Москва, 1873 (2017), с. 173.

тези земи се извършват редица кланета с цел изкореняване на християнската вяра и претопяване на българското население, споменът за които се пази както в местните предания, така и в имената на много местности и села като местността *Тузлук*, т.е. „пепелище“, поради множеството изгорени от турците селища¹⁶; *Касап кулак* (Дол на клането)¹⁷ в сегашната местност *Кървав дол* (Разградско); *Адам асълан кулак* (Дол за бесене на хората¹⁸, Разградско), където бесели отказващите да сменят вярата си. Пристъпите за потурчване¹⁹ се засилили особено след Търновското въстание от 1598 г. Мидхат паша, велик везир на Османската империя, през 1878 г. казва, че мохамеданите в североизточна България не са турци дошли от Азия, както обикновено се мисли, а „*потомци на същите тези българи, преобърнати в исляма...*“²⁰. В което и село да минавали, турците най-първо разрушавали църквата или манастира, а впоследствие принуждавали селяните да приемат вярата на Мохамеда (исляма). Печалните случки в различните села представляват своеобразен епос, показващ мъжеството и непреклонността на Христовите мъченици.

След потушаването на споменатото Търновско въстание (1598 г.) будното село Търновца, Търговишко било подложено на жестоко насилие. Дошъл въоръжен отряд, предвождан от еничар заедно с ходжи. Еничарят дал срок на селяните до другия ден да решат дали да приемат исляма или да бъдат избити. Значима част избягали в горите, което разгневilo еничаря. Той заповядал всички да бъдат изклани, което и станало в близкия дол, известен и до днес с името *Канлъ` дере*, т.е. *Кървав поток*²¹. Във върволицата на отвежданите за клане била една млада българка с пеленаче

---

¹⁶ *Български мъченикослов. Част 2: Мъченици от Североизточна и Западна България, Тракия и Македония*, издава Софийска света митрополия, 2022, с. 14–15.

¹⁷ Пак там, с. 47.

¹⁸ Пак там, с. 48.

¹⁹ турска вяра = мохамеданска; българска вяра = християнска, срв. Нихоритис, К. Българското новомъченичество. Св. Онуфрий Габровски. – В: *Българистични проучвания. Международен семинар по български език и култура*, Велико Търново: Издателство „ПИК“, 1996, с. 231–238.

²⁰ *Български мъченикослов. Част 2*, с. 13.

²¹ *Български мъченикослов. Част 2*, с. 21.

в ръце. Тя успяла да се отдели, но изтощена от умора, била застигната от преследващите я турци при един бистър поток. Рязали я на парчета, млякото ѝ се смесило с кръв. Христовата мъченица издъхнала с големи страдания, а детето ѝ също не било пощадено. На това място помохамеданчени българи впоследствие построили чешма, която нарекли *Сют чешме*, което значи „Млечната чешма“²². В същия край, в близост до Юртлука²³, е запазено предание за 49 девойки, убити поради отказа си да приемат исляма²⁴.

В Източна Добруджа се намира долина с името *Канѝ гьол*, което значи *Кървава локва*²⁵. Паша тръгнал от село в село да помохамеданчва българите и след като потопил долината в кръв, стигнал в с. Зебил, където станал спор. При увещанията за доброволно приемане на исляма, селяните с чистата си вяра отвърнали, че душата преминава по тънко въже над огнена река, за да влезе в рай. Пашата решил да се подиграе с искрената им вяра и наредил селяните да опитат да преминат по въжето, приготвено за бесене²⁶. Който успеел, щял да запази християнската си вяра, а в противен случай – губел главата си. Малцината, които успели да преминат по въжето, избягали в горите. Някои се уплашили да опитат и били помохамеданчени. Но множество били посечени и отдали живота си за Христа. Тяхната кръв обагрила въжето, и оттам дошло старото име на селото *Канипе*, което значи „Кърваво въже“²⁷.

Във времето на руско-турската война от 1828–29 г. ген. Дибич-Забалкански навлязъл в Добруджа и превзел Тулча. Турски паша, който разбрал за прочутата в града с хубостта си българка Недялка (тогава

---

²² Пак там, с. 21–22.

²³ При сегашното село Надарево.

²⁴ *Български мъченикослов. Част 2*, с. 23.

²⁵ Пак там, с. 44.

²⁶ Пак там, с. 45.

²⁷ Пак там, с. 45–46.

17-годишна), я отвлякъл направо от дома ѝ²⁸. Скрил я в село Еникьой²⁹, а после Франга³⁰. В началото пашата увещавал девойката да приеме мохамеданството, а след това започнал и да я заплашва. Нейната твърдост в отстояването на християнската вяра обаче била голяма. Дръзновението на една българска девойка унижило надменността на гордия паша, който я предал на големи мъки. Накрая турците я извели между двете села и я обесили³¹. През нощта младежи от селата взели тялото ѝ и го откарали далеч, във Варна, за да го спасят от поругаване. Мъченица Недялка, чиито подвиг и жертва на цветущата ѝ младост наподобяват първите християнски мъченици, била погребана в двора на църквата „Св. Успение Богородично“³² във Варна³³.

III. Отражение върху християно-мохамеданските /българо-турски/ отношения. Богословски поглед.

Следвайки примера на българските мъченици в християно-мохамеданските отношения, православният християнин не бива да отстъпва от вярата си и да изпада в приспособленчество и самоцелно съгласителство. Св. ап. Павел казва: *„Не се впрягайте заедно с неверните; защото какво общуване има между правда и беззаконие? Какво общо има между светлина и тъмнина? Какво съгласие може да има между Христа и Велиара? Или какво общо има верният с неверния?“* (2 Кор. 6:14–15). Изтъкването на общите неща не може да бъде за сметка на казаното от Господ Иисус Христос: *„Аз съм пътят и истината и животът; никой не дохожда при Отца, освен чрез Мене“* (Иоан 14:6). По свидетелството на бл. Теофилакт Български, Господните заключителни думи на Кръста: *„свърши се!“* (Иоан 19:30 – т.е. „завърши се“) съдържат в себе си истината

---

²⁸ Пак там, с. 49–50.

²⁹ дн. Куманово.

³⁰ дн. Каменар.

³¹ *Български мъченикослов. Част 2, с. 50.*

³² Сега наричана „Малката Света Богородица“.

³³ *Български мъченикослов. Част 2, с. 50–51.*

за изпълненото изкупително дело на Богочовека³⁴. Той е Първият и Последният, изпълнението на Закона и пророците, след Него не е нужно и не е възможно да има друг „пратеник“, стоящ по-високо от Него. А мохамеданите не признават Неговата Божественост, както и Кръстната Му жертва, поради което вярата им не води към спасение.

Св. прор. Давид възкликва: *„Всички сътворени от Тебе народи ще дойдат и ще се поклонят пред Тебе, Господи, и ще прославят Твоего име“* (Пс. 85:9), а прор. Исаия казва (за Йерусалим): *„И народите ще дойдат към твоята светлина, и царете – към сиянието, което изгрява над тебе“* (Ис. 60:3). Утвърждавайки, че всички човеци и народи са призвани към спасение и богообщение, Православната църква търси и използва различни способности за проповед и привличане на колкото се може повече люде, включително от мохамеданите, към истината. Тя уважава човешката свободна воля като черта на Божия образ у човека, и не принуждава никого да се присъединява към нея насила.

Прави впечатление житието на св. Йоан Руски, който бил военнопленник от руско-турската Прутска война през 1711 г., продаден (в робство) на началника на турската конница. Господарят му се опитвал да го накара да приеме мохамеданството със съблазни и насилие. Св. Йоан твърдо отстоявал християнската вяра, но усърдно служел на своя господар и проявявал милосърдие и грижа към своите събратя в робство. Това смирило сърцето на турчина, който по-късно му предложил да го освободи. Добродетелността на Йоан привлякла любовта и на местното мохамеданско население³⁵. Така виждаме изпълнение на думите на св. Серафим Саровски: ***„Придобий мирен дух и хиляди около теб ще се спасят!“***.

---

³⁴ Бл. Феофилакт Болгарский, *Благовестник, или Толкование на Святое Евангелие в двух частях*. Часть вторая – Евангелие от Иоанна. Москва: изд. „СКИТ“, 1993.

³⁵ *Житие на свети праведен Иоан Руски*, София: Издателство «ПРОПЕЛЕР», 2014, с. 3–7.

Използвана книжнина:

I. На кирилица:

1. Бл. Феофилакт Болгарский, *Благовестник, или Толкование на Святое Евангелие в двух частях*. Часть вторая – Евангелие от Иоанна. Москва: изд. „СКИТ“, 1993.
2. *Български мъченикослов. Част 2: Мъченици от Североизточна и Западна България, Тракия и Македония*, издава Софийска света митрополия, 2022.
3. Венелин, Ю. *Древните и сегашните българи и отношението им към русите*. Критично историческо изследване, т. 1, София: Издателство „ГУТА-Н“, 2020.
4. Венелин, Ю. *Избрани съчинения*. Подреди и преведе: Петър Динековъ, Пловдив: Книгоиздателство „Отецъ Паисий“, 1938.
5. Дринов, М. *Заселение Балканского полуострова славянами* [Электронный ресурс], Москва, 1873 (2017).
6. *Житие на свети праведен Иоан Руски*, София: Издателство «ПРОПЕЛЕР», 2014.
7. Иречек, К. *История на българите*, София: Издателство „КОРЕНИ“, 1999.
8. Нихоритис, К. Българското новомъченичество. Св. Онуфрий Габровски. – В: *Българистични проучвания. Международен семинар по български език и култура*, Велико Търново: Издателство „ПИК“, 1996, с. 231–238.

II. На латиница:

1. Urquhart, D. *The Spirit of the East*. in two volumes. 2nd edition. London: Henry Colburn, Publisher, 1839
2. Vasmer, M., *Die Slaven [Bulgaren - б.м.] in Griechenland*. Berlin 1941, Leipzig 1970.